

NEMZETI TÁRSALKODÓ.

Első félv.

Kolozsvár, Április' 25kén, 1839.

17. szám.

Tartalom: Juhok' meleg vízzeli mosása, (Kelemen Bénéjám) 129. l. Reminiscentiák 1837ről, (Árokalyi) 134. l. Füzérke, (Hábor) 136. l.

Juhok' meleg vízzeli mosása.

(Erdélyi gazdák' számára)

Azon számos akadályok között, mellyek miatt honi gyapjutermesztőink juhaik' nemesítésére sikerrel fordított költségeik mellett is több év alatt aránytalan jövedelemmel veszteglenek; fő helyet foglal a' gyapju' rossz mosása, mirészint nem tudás', részint nem akarás' következése, 's különös az! hogy rendszerint minden árus kitelhetőleg igyekszik portékáját ajánló külszinnel ellátni. Ki aranyat árul, nehezen jó olly tévedésbe, hogy, ha szinte czélja is azzal durva érczet egy áron fizettetni járatlan vásárossal, aranya' felületére kívánna azt borongatni. A' gyapjutermesztők' nagy része saját kárával sem tud fölébredni ellenkező tévedéséből; képzeli, mintha piszokkal terhelt gyapjának érteke a' fontszámban lenne rejtezve, 's neheztel hogy a' kereskedő az idén is már sok év óta javított gyapjáért csak a' mult évi árt igéri, mi pedig nagyon természetes, csak figyeljünk! Ritkán szokta magát megróni számításában a' vevő, mikor az adót megróhatni tőle függ. Több év alatt veszi valamelly kereskedő mindig csak az első mosás szerint kezeltetett, de már nemesített gyapját ugyan azon áron. Ő már az első vételkor végire járhatott, hány % piszkot vitt el azon gyapjuval; következett esztendőkbén a' juhoknak több figyelem 's jobb eledelekkeli tartása 's nemesítése' következésében haladás aránya-

ban növekszik a' gyapjun termő zsír is, és ez annál finomabb, annál nehezebb'sszorosb kapcsolatban fekszik az ötöt tápláló szálacon, mentől nemesbek, selymesbek azok, következőleg olly kezelés alatt, olly hideg vízben, millyenben a' még kevésbé nemes nyáj' gyapja legalább tetszőfehér színre mosúlt, piszkoson marad 's így az üdőről üdőre növekedő piszok' leszámítása' tudományával a' termesztő ösmeretlen lévén, azt a' gyapju' tapasztalt vevője az ő rovására szinte önkénye szerint gyakorolja, mi szerint több év után is csak ott kell állni a' természetnek jövedelmével, hol kezdetben állott. Sikertelen 's hálátlan marad minden juhaink körütti szorgalmunk, mig a' gyapju eladásra kívántató tulajdonok' képezésére legalább tőlünk kitelhető figyelmet nem fordítunk.

A' mosás azon határpont, melly által a' gyapju durva helyzetéből czélszeres, használható állásba tétetik át. Feleslegesnek tartom azon nehézségeket, üdő, napszám vesztést, jüh', ember' egész életére ható sanyargatást, mellyek a' szokott hideg vízzeli mosással, kisebb nagyobb mértékben történni szoktak. Szinte minden juh-tenyésztő előtt áll e' kedvetlen kép; kapcsolatban azon szomorú tudománnyal, hogy minden vesztések mellett is czél felé igen kevés lépés tétetett; a' gyapju előbbi durva állásában 's becse' kifejtése nélkül maradván. Nem csak kikerültetnek illy nehézségek, vesztések, hanem teljes fényében tüntetik elő valódi caractere a'

gyapjunak a' meleg vízzel egyszerű mosás által, mellynek módját erdélyi olly gazdátársaimmal, kik ezzel még ösmeretlenek, közleni érdekesnek tartom, annyival is inkább, mivel létesülendni hiszem azon közelebről **indítványba hozatott angol-magyar gazdasági-kereskedési egyesületet**"), melly a' honi termékek' s jelesen gyapjunk' valódi érdeke' ösmertetésére vezetend', s ekkor azon intézethez méltó árujával kiki föllépni készen lehet.

I.

Elő-készületek:

a) **Mosó-hely.** Mosás végett minden víz, melly szappanozni jó, használtathatik; folyóvizek' s ezek' hiányában szorgalom által felfogható hólév' s esővíz a' legjobb mosó szert képezik.

b) **Víz-zuhany** **). Víz-zuhany csatornát készíteni szinte elkerülhetetlen szükséges a' mosás' hamarítása' s tisztább volta végett. Felül csapó malmoknál a' zilipekről külön csatornákkal tetszés szerint vizet vezetni könnyű; hol illy alkalom hiányzik, alantfekvő víz felébe nagy kádakba merített víz-csatornák által vezethetetik a' mosó kád' fölibe.

c) **Víz melegítő üst.** Ez, ha több van egynél, a' munka' hamarítását segíeli elő, hogy míg egy kiürült, mást lehessen használni. A' katlant igyekezni kell úgy alkotni, hogy annak füstje a' közelében dolgozóknak alkalmatlan ne legyen.

d) **Kádak.** Három rendbeli kádra van szükség, u. m. áztató- **), mosó ****), lúgos és vizes *****), kádra.

*) Ezen egyesületről közelebről bővebben.

***) A' zuhany-csatorna egybe-gyalult, szegzett deszkából készütek, melly kifolyásánál 7'' (hüvelyk) széles, azon hátul 2½'' a' vízugar' vastagsága 1½'', a' vizesés illy készülettel 4 lábnyira kívánt sikerrel munkál, hol ezen vizesés nem eszközölhető, arányoztassék a' víz-tömeg az esés' mértékéhez.

****) Az áztató kád' felső része' átmérője 3' 3'', fekeke 3' 5'', belső világa' magassága 2' 10'' onforástól 3' magas.

*****) Mosó v. tisztáló kád' felső része' átmérője 5' 6'', fekeke 5' 3'', magassága 2'.

*****) Lúgos és vizes edényeknek lehet akárminő hordót v. kádat használni.

Áztató kád, viszont két rendbeli kellek; mi szerint a' lúgváltoztatással azonnal készen várja egyik kád a' másikat és a' munka megne szakadjon; mind az áztató mind a' mosó kádak' fekekei legyenek olly tágas lyukakkal ellátva, hogy azokon a' bennök levő folyadék' kifolyása rövidséget ne okozzon azoknak megfrísítése' alkalmával.

e) **Hévmérő,** melly az áztató kád mellé elkerülhetlenül szükséges.

f) **Mosó műhely.** Az áztató kádak téessenek gerenda deszka v. lésza állásra a' sok vizesésből következő sár' kikerüléséért.

g) **Trágyalév verem.** Az áztató kádban készült lúggal egyesült zsir-piszok igen hatatos trágya, kivált rétekre. Gazdailag cselekszik, ki ezen kádból kibocsátott zsiros vegyületet a' kád alól huzott sáncz által egy előre elkészített gödörbe vezet, s onnan hordóval kszálójára vagy szántóföldre hordatja.

h) **Okol.** A' mosóhelyre készül egy 100—200 darab juhok felfogható okol szalma terítékekkel bővön ellátva, s ha kitelik

i) **Egy szín a' megmosott juhok' számára.**

II.

Juhok' osztályozása.

A' gyapju' minősége szerint van a' meleg víznek munkáló creje: 25—28 fok meleg vízben tisztára mosóznak az éles, gyér, üres, nyilt fűrtü, szalmán s sikeretlen takarmányon telet juhok, ürük; midőn a' nemesb selymes finom száznak zsirja' feláztatására 30—36 fok meleg víz és lúg kívántatik. — Ez okon szükséges a' nyáját mosás előtt gondoson osztályozni, s részletes különbség szerinti több csapatokra osztani, mi szerint a' mosás' kezdetével az áztató víz' s lúg' készítését intézni lehessen.

A' meleg vízzel egyesült zsir-vegyületből készül az állati lúg, és ez annal több erővel bír, mentől nemesb a' juh faj; illy lúg' megnyerhetése végett tehát, hogy előbb a' finomabb gyapju jobb gond' s tartás alatti darakokat kell mosás alá venni; önként következik.

III.

A' mosó készültek' elrendezése.

a) Az üst' és okol' közelébe helyheztesik az áztató két kád oly módon, hogy azoknak a' lúg' megfrísítésvéli felcserélésekor, üdőt veszíteni ne kelljen; tehát mind a' víz' betöltése, mind a' juhok' be- és kiadogatása kézügyben eszenek.

b) Ezek mellett oldalfélt állítanak a' lúg-és víztartó edények.

c) Szemben és nem messze a' zuhany-csatorna alatti mosó kád, és

d) Innen a' kiszállító folyosó, ha szükség grádicscsal, minden esetre szalmával bővön terítve 's mindig tisztán tartva; mi szerint a' ki mosott juh, ha el is találna esni, el ne piszkoldjék. A' folyosónak kell nyúlni

e) A' pihenő okolba, melly ha lehet földel legyen ellátva, hogy hévnap hirtelen ne süsse a' mosott juhokat, míg azok az árnyban szivalkodni nem kezdenek.

IV.

A' munka' szabályozása és felügyelet.

Csak jó rendtartás és gondos felügyelet alatt sikerülhet czélczérüleg e' nagy fontosságú munka; mi előtt tehát

a) A' mosás' igazgatója munkához fogna, fejenként rendeli ki embereit foglalatosságukra 's állít kit kit ereje, fogalma 's tehetsége szerint állandóul munkahelyére. A' legerősbeket rendeli áztató és mosó kádak mellé, a' gyengébbeket juhordani, vízmeri, melegíteni, tisztogatni 's a' t.

b) Betanítja maga az igazgató minden munkásnak gyakorlatilag a' fogásokat 's a' rendszer változásokra szorosán figyelmezteti őket.

c) Külön biztos rendeltetik az áztató, kü-

lön a' mosó kád mellé, kitől a' történendő hi- ba' esetében számot lehessen venni, 's ezek a' munka' jó sikerültével helybehagyással 's egy kevés frísítő itallal jutalmaztatnak. Mind ezekhez megkivántatik két felügyelő, egyik az áztató, másik a' mosás mellett.

d) Mindezek' elrendezése után az igazgató egy figyelmeztető beszédet tart a' munka' fontossága felől, 's különösen hallgatást parancsol, mi szerint csak a' munka' igazgatója' 's felügyelő' szavának szabad hangzani, különben ezek' rendelkezése hason munkák közti szokásos zsi- baj közt siker nélkül hangzana el.

V.

Munkások' száma és elrendelése.

A' munkások' számát határozza a' mosandó juhok' és kádak' száma.

a) Juhoknak az áztató kádba vitelére kell egy ember, ezen kívül mi előtt a' juhok kád- ba vitetnének, az okolban egy törpe csapalja formájú kádban minden juh' körmei sártól 's kivált ganéjtóli megmosása végett kell két ember. Ugyan ezek tisztogatják, ha az addig meg nem történt volna, a' juhok' farkaira néha rakodni szokott ganéjcsomókat, ollóval bőrszínén gondoson levágják 's áztatóba hánják kimosás végett.

b) Az áztató kád mellé kell 6 ember: egy a' biztos és igazgató, kettő a' juh' áztatására, kettő a' tartalék más kádbeli víz' elkészítésére 's kádak' változtatására, egy a' kiáztatott juh- nak mosóba vitelére.

c) Mosó kádnál kell 4 ember: egy a' biztos mosó, kettő segédül, egy a' kimosott juh- nak kiszállítására.

d) Vízet melegíteni, tüzet rakni egy.

e) Ha több kádakkal történik az áztatás, az szerint kell nevelni a' mosó kádakat, zu- hany és mind ezekhez kivántató munkásokat.

VI.

Mosás' kezelése.

Miután mindenek a' fennebbiek szerint elrendelvék, az áztató kád megtöltetik előbb hideg vízzel, olly arányzatban, hogy az abba töltendő meleg vízzel illő mennyiségű legyen. — Mint feljebb érintetett a' víz' melegségét a' gyapju' finomsága 's zsiros volta szabályozza, minden esetre' előbb a' fainabb mosatván; 30 fok melegséggel kell kezdeni az áztatást. Készen levén a' kád, kezdődik az áztatás.

Itt a' biztos a' főszemély, ki a' két áztató között áll. A' jüh kádba tétetik, a' biztostól jobbról álló tartja bal kezével a' jüh' fejét, hogy fülébe és orrába víz ne menjen, azonban, jobb kezével mennyire érheti a' jüh' elő részét jó formán mossa; a' baloldalon álló tartja a' juhok farkánál fogva jobb kezével 's ballal mossa a' jüh' hátulsó 's alsó részeit. — A' mosás' módja ez: a' hüvelyk a' mutató új mellé tétetik v. szorítatik, hogy ez által a' tenyérnek öble képeződven, az ebbe szorított víz, nem pedig a' puszta kéz' ereje munkáljon. — Illy helyzetben a' jüh' egész testén sebes vonal forma mosás tétetik fel és le, azután a' jüh lábával fel felé fordítatik 's az irt móddal mosás a' jüh' alsó részein, lábain folytattatik, ez is megesvén, a' 2 mosó megfogja a' jüh' négy lábát, kiemeli a' vízből lehető magasra 's lecsápkodja azt a' vízbe, míg egész teste lemerül 5 — 6szor; ez után a' jüh lábára állítatik, újra egy néhány vonal mosás tétetik az egész testen a' még ép zsir' teljes feloldoztatása végett. Ezek után kiemeltetik a' jüh vízből a' kád' oldala mellé félre két munkás által, ezek kezökkel lehúzzogják szőrmentiben csendesen a' gyapjubeli vizet, mi arra való, hogy a' gyapju egymásra lapulván, a' melegeget annál tovább tartsa magában, és ezen munkálatoknak végbe kell menni 15 másod perc alatt, mellyet a' munkások' egyike fennhangon

számlál; ekkor átadatik a' mosó kádba vivőnek, 's vitetik zuhany alá.

Mihelyt a' jüh kivéttetik a' kádból, a' vízben maradt ganéj 's tisztátlanság egy rostán kiszedetik, a' meleg mérséklet megpróbáltatik 's ha szükséges, meleg víz tétetik hozzá, felkavartatik egy mindig kéznél levő pálczával 's a' munka tovább foly. Figyelmeznit kell az áztatásnál

- a) hogy a' jüh' mosása a' víz' felszínén kezeltessék, és soha a' kád' fenekére, hová tisztátlanság szokott ülepedni, ne hocsátassék.
- b) hogy minden külső részek illendőleg megmosattassanak, a' zsir-piszok felolvasztassék.
- c) hogy egy mindig számlálja a' másod perczeket, más a' mosott juhok' számát.
- d) Ha 30 foknyi melegségben illő felolvasztás nem történne, 36 fokig lehet a' melegítést emelni.

VII.

Lúgvétel és kádváltoztatás.

Ha ki van áztatva egy kádban 12 — 16 darab, lúggá vált az áztató víz 's ekkor a' munkások munka megszakítás nélkül más kádhhoz állnak át, a' kádváltoztatók elfoglalják amazok helyét, 's legelőbb is rostával kihalászzák a' hulladék gyapjut, kihánják a' lúg' felületeni ganéjt, ezután azon lúgból mintegy 6 — 8 kupányit töltenek a' megújított mosó kádba, a' többiből a' tisztábbját töltik a' mellék lúgos edénybe, mellyből azután a' kádak' változtatásakor szokás venni mindig segéd lúgot, a' kád' alsó részire ülepedett zavaros része a' lúgnak kieresztetik csapon a' trágya léverembe, a' kád ki-mosatik 's azonnal újra töltenek már lúggal vegyített vízzel mint előbb. Hogy a' kádak' változtatása késedelem nélkül 's annál pontosabban történjék, azokat meg kell jegyezni az első próbakor, meddig töltsék hideg vízzel, meddig meleggel.

Áztatás közben minden darab júp, gyapjújában bizonyos mennyiség vizet kivisz magával; hogy az legalább minden 4 darab kiszállítása után kipótoltassék friss vízzel, arra figyelni kell.

VIII.

Mesterséges lúgkészítés.

Vannak olly szurkos juhok, kivált kosok, mellyek' gyapjában 34 — 36 fokú meleg vízzel áztatással is még valami ragacsos anyag mutatkozik. Illyenekre nézve, hogy szükség' idején rögtön jó lúg kézügyben lehessen, nem árt következő készületről is gondoskodni: 5 font szappan gyökeret öt veder vízbe $\frac{1}{3}$ rész leapadtáig kell főzni, mellybe tétetik $1\frac{1}{2}$ font apró só. Egy kád áztató vízben 5 — 4 kupa' elegyítése ezen főzeléknek nagy sikerrel munkáland.

IX.

Mosás tisztálás.

Zuhany által juthatni el leghamarább a' tiszta 's fehér mosás' céljára, a' zuhany' alkotásától függ annak ereje 's hatósága, 's valamint az, ha igen gyenge, nem fejthet illő erőt tisztításra, úgy ha igen erős, mind a' júp' egészségére mind gyapja' tulajdonára káros hatással működik. Figyelemre valók:

a) A' zuhany sugár' vastagsága ne legyen több mint $1\frac{1}{2}$ hüvelyk.

b) Szélessége 7 — $7\frac{1}{2}$ hüvelyk.

c) Magassága az esésnek $3\frac{1}{2}$ — 4 láb.

d) Zuhany' sugára mögötti köz 4 — 5 láb.

e) Zuhany előtti köz 5 láb.

f) Gömbölyü sugárban nem kell soha vizet júp'ra bocsátani; mert a' víz' ereje nagyon egyesítetvén, ez által kicsin helyet talál 's ott is ront; ezért kell a' lapos csatorna 's annak szájára mérséklő rekesztő.

A' legzsirosabb júp'nak is valamint 15 másod órapercz alatti teljesen feláztatása, úgy $1\frac{1}{2}$

— 2 órapercz alatti fehérre mosása a' mosó' ügyességétől, serénységétől függ, 's ha ez idő alatt meg nem történt, a' készültek' 's felügyelet' hibája.

X.

Készületek mosására.

1) A' mosás vagy a' végett készített zsilipforma, olly széles és mély váluban, mellyben a' júp keresztül állva is jól elférjen, vagy kádban, minőről már fent szó volt, történik. A' mellyik használtatik, alulról rekeszes vízzel tisztítóval legyen ellátva, mellyen a' víz' piszkos része szünetlen kifolyhasson 's az egészet is rögtön kibocsátani lehessen. Úgy legyen alkotva, helyhezve, hogy a' mosók e' mellett szárazon állhassanak.

2) Három ember kell e' mosáshoz: első a' mosó, és ez az úgy nevezett biztos főszemély, kin fordul az egész kezelés 's felelet' terhe; erre tehát kijelelt, értelmes és serény ember kivántatik; a' más kettő ennek segéde és egészen tőle függ.

3) Zuhanyos mosással szembe 's melybe csapkodja a' víz a' mosókat; üdőt, munkát, 's embert nyer tehát a' gazda, ha azokat júp v. más bőrből melyes surczokkal ellátandja.

XI.

Fogások zuhanyos mosásban.

Fő elv, hogy a' júp mihelyt kivétetett az áztatóból, rögtön tétessék zuhany alá vagy tisztálóba, 's a' mosás olly sebességgel történjék, hogy a' gyapju 's test' melegéből mentől kevésbbé veszítsenek az alatt, 's itt fekszik a' mosás' titka.

Négy fő fogásra kell különösön megtanítani a' mosókat, ha a' munkát rendszeresen 's ohajtott következással akarja valaki folytatni.

a) Mosó biztos tartja a juhot fejénél, egyik segéd azt lapoczka gyapjánál, másik tompora gyapjánál fogva, s előbb is a juh' fejét tartatik zuhany alá, mivel a fő-nyak- s előrészekről oldódván fel rendszerint nehezebben a zsír, ezen részeket kell hevenyiben mosás alá venni; a biztos tehát és első segéd forgatják, illetnek minden tagokat zuhany alá s szorgosan mossák oly móddal, mint feljebb az áztatásnál említett, a gyapjut, míg megtisztult, minék 12 másod óra percz alatt meg kell lenni.

b) Az előtagok' megtisztulásával átadja a mosó a juh' fejét első segédjének, ő a juh' derekához áll s folytatja a zuhanyolást s mosást a juh' dereka' végéig, melly mosás 6 másod percz alatt bévégződik, s következik

c) A 3dik fogás; az első segéd mind a juh' fejét tartja, a második két hátulsó lábait egészen felemeli, a mosó zuhanyoltatja a juh' hátulját, úgy, hogy a vizesés lábakra és hasra hasson; szorgosan mosogatja a zsirosb részeket megtisztulásig, mi 12 másod percz alatt eshetik meg.

d) Ezek után tisztáltatik a juh egészen újra, mi által az öszve zúzott gyapju újra természeti állásába térítetik vissza az ügyes mosó által; újra kezdi tehát a juh' fején a zuhanyolást, végig megy mindig mosogatva mind két oldalán, s végre a nélkül, hogy kezét rátenné, újra végig zuhanyoltatja, s így ha a kezelés nincs kimélve, s elhibázva, kész a hófehér gyapju 1½, legfeljebb 2 órapercz alatt, ekkor átadatik a juh a kiszállítónak, ki vigyázva szállítja azt szikkadó helyére. Hol zuhany eszközlése lehetlen, a mosás a már fent leirt kádban történik; minden darab juh mosásra tiszta vízzel töltetik meg a kád, és abban a juh, mint előbb leiraték, oly renddel, kézzel mosatik a tagok szerint, azután lábánál fogva fel fogatik s sebesen öblögettetik vízben megtisztulásig.

Mosás után a lehetőségig kell öni a juhokat az éles napfénytől.

Mind ezekre az igazgató s felügyelő szakadatlan figyelemmel lenni köteles. Ha a mosás alá vett csapatban tisztálás után venne észre olly darabokat, mellyek nem mosultak kívánt tisztasággal, azokat kiválasztatja s mi előtt kiszáradnának, újra áztatatja s mosatja.

Kelemen Bénéjám.

Reminiscentiák 1837-ről.

(Vége.)

Sz. Györgyöt többnyire reformatusok, kevés római hitűek s az Ólt melletti Sz. György falván magyarosodott oláhok lakják. Háromszéken az oláh elfelejti nyelvét, szokásait, a midőn a vármegyéken a magyar köznép, kivált ha kisebb számu, összeolvad az oláhsággal. Több apró megyéket ismerék az országban, hol a pap magyar szónoklatát a tizedik sem érti hallgatói közül; nem volna-e tanácsosabb az ilyen megyékben a közönség nyelvére fordítani a templomi oktatást, legalább addig mig egy jó iskola által a nemzeti nyelvet is átplántálnák az elkorcsosodott nemzedékbe? — A reformatusoknak igen művelt köz tiszteletű papjával G — úrrali ismeretsége az idegennek legszebb ismeretségei közé tartozand Háromszéken. G — úr egy csendes házi tudós, a nélkül hogy czéért tenne tudományának, barátja a kor' lelkéhez mérsékelt előhaladásnak s meleg kebellet fogja fel az emberiséget vérző sebeket. Erkölcsiiben egyszerű, követeléseiben szerény s mérsékelt, szóval: egy egyházi szolga, kihez hasonlót bár többeket birnánk. Ezen férfiú' külső s belső háztartásában sok előítéletet láttam legyőzve, megczáfolva. Ő jó gazda, munkás s látszik rajta a munkásság' sükere. Sokszor hallám, s rendesen evvel szokták némellyek tudatlansá-